

TUTTU TARKIAINEN: **Eduskunnan valitseminen 1907—1962.** Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX, Eduskunnan historiakomitea, Helsinki 1971. 523 sivua.

MICHAEL RUSH: **The Selection of Parliamentary Candidates.** Thomas Nelson and Sons, Aylesbury, Bucks, 1969. 307 sivua.

B. BARKFELDT — D. BRÄNDSTRÖM — U. SIMM — L. ZANDERIN: **Den kommunala självstyrelsen 3: Partierna nominerar.** Almqvist & Wiksell, Uppsala 1971. 237 sivua.

Tarkiaisen, Rushin ja Barkfeldtin ja kump. teoksille on yhteistä — kuten teosten nimetkin osoittavat — niiden liittyminen vaaleihin ja varsinkin ehdokasasettelua koskeviin kysymyksiin. Ensiksi esittelen ja arvostelen kutakin teosta erikseen. Lopuksi tiivistän lyhyen kuvan tästä kolmen teoksen kirjapaketista.

Tarkiaisen teos jakautuu varsinaisesti kahteen erittäin laajaan pääjaksoon. Eduskuntavaaleja koskevaan lainsäädäntöosaan (s. 9—197) ja varsinaiseen vaaleja koskevaan tutkimusosaan (s. 198—517). Lainsäädäntöä koskeva osa on todella vahvaa dokumentointia, jopa käsikirjamaisenomaista ja yksityiskohtaisen tarkkaa selvitystä vaalilainsäädäntömme sisällöstä, sen muuttamisesta ja kehittymisestä yli puolen vuosisadan aikana.

Eduskuntavaaleja koskeva empiirinen tutkimusjakso jakautuu puolestaan yhdeksään laajaan lukuun, mitkä on otsikoitu seuraavasti: (1) valitsijakunta; (2) vaaleihin järjestäytyminen; (3) edustajaehdokkaiden asettaminen; (4) ehdokkaille asetetut vaatimukset; (5) ehdokaslistat; (6) puolueiden väliset vaaliliitot; (7) vaalikampanja; (8) äänestysosanotto ja (9) eduskuntavaalien tulokset. Apulaisprofessori Onni *Rantala* on kirjoittanut kaksi viimeksi mainittua lukua (8 ja 9). Tutkimuksen esittely ja siihen kohdistuva arviointi sekä kritiikki kohdistuu lähinnä tämän pääjakson lukuihin 3, 4, 5, 6 ja 7 eli noin kahteen viidesosaan teoksen laajuudesta. Tämä rajaus on tehty siksi, että tarkastelun kohteiksi valitut luvut kattavat lähinnä samoja politiikan tutkimuksen alueita kuin muutkin tässä yhteydessä arvosteltaviksi valitut teokset.

Jo Tarkiaisen teoksen otsikko kertoo erään tutkimukselle keskeisen ja tärkeän piirteen. Nimittäin sen, että se peittää ajallisesti erittäin pitkän ja tapahtumiltaan Suomen historiassa monivaiheisen aikavälin ensimmäisistä yksikamarisen eduskunnan vaaleista aina 1960-luvulla toimeenpantuihin vaaleihin saakka. Juuri tässä ajallisen perspektiivin pituudessa on nähdäkseni Tarkiaisen tutkimuksen rikkaus, mutta samalla myös sen puutteellisuudet. Tarkiainen paneutuu aika ajoitin erittäin yksityiskohtaisen tarkkaan kuvaukseen ja erittelyyn esimerkiksi ehdokkaiden asettamisesta ensimmäisissä eduskuntavaaleissamme muutaman puolueen osalta. Hän ei kuiten-

kaan vertaa systemaattisesti kaikkien puolueiden ehdokasasettelua samoissa vaaleissa, vaan saattaa muutta mutkitta siirtyä 1910-luvun kautta suoraan 1960-luvun vaalien erittelyyn yhden puolueen osalta. Ehkä Tarkiainen ei ole saanut käsiinsä riittävästi tutkimusaineistoa kaikista puolueista, jotta hän olisi voinut tehdä kaikkia puolueita koskevia analyysejä samoilta ajankohdilta tai hän on vain nähnyt parhaaksi esitystavakseen valitsemansa tyylin. Oli miten oli, niin joka tapauksessa nyt lukijalle itselleen jätetään kerrottujen ilmiöiden ja esimerkkien jälkeen liian usein analyysin ja erittelyn tekeminen, minkä teoksen kirjoittaja olisi mielestäni voinut selkeästi ja jäseny-neesti suorittaa.

Kokonaisuutena Tarkiaisen teos on mah-tava dokumentti eduskuntavaalien lainsäädän-töä koskevilta osilta. Teos on myös ehdokas-asettelua ja puolueiden vaaliliittoasetelmia koskevilta osiltaan täydellisin yleisteos, mitä Suomessa on toistaiseksi ilmestynyt. Teok-sessa on elävästi kuvattuna ne kysymyksen-asettelut ja ongelmat, mitkä olivat ajan-kohtaisia yli puolivuosisataa sitten ryhdyt-täessä valmistautumaan ensimmäisiin edus-kuntavaaleihin, sekä tutkimustuloksia siitä, miten eri puolueet ratkaisivat eri vuosikymme-ninä nämä vaaleihin liittyvät peruskysymykset. Samat vaaleihin liittyvät asiat ovat yhtä lailla ajankohtaisia ja tuoreita myös 1970-luvun eduskuntavaaleissa. Vain ihmiset ovat vaih-tuneet.

Useilla tutkimuksilla on tapana poikia eli saada jatkokseen useita lisätutkimuksia. Tä-män päivän politiikan tutkijalle Tarkiaisen teos antaa politologian useilta osa-alueilta monia arvokkaita viitteitä ja virikkeitä mahdollisten jatkotutkimusten suorittamiseen. Lähivuodet osoittavat, missä määrin professori Tuttu Tar-kiaisen viimeiseksi jäänyt teos on täyttänyt tämän tehtävän.

Varsin hedelmällistä olisi esimerkiksi tutkia niitä olosuhteita, joissa vaalilainsäädäntöön on tullut muutoksia. Yhtälailla tutkimisen arvoista olisi myös selvittää syyt, miksi muutokset ovat jääneet muutosesityksistä huolimatta kokonaan toteutumatta tai ovat toteutu-neet vain osittain. Ehdokasasettelua ja puo-lueiden vaaliliittopolitiikkaa käsittelevä tutki-mus on jo käynnistynyt osana laajempaa tutki-

musprojektia (ks. Tapio Koskiahjo, Matti Oksanen, Martti Noponen ja Lasse Eskonen: Ehdokkaat, eduskunta ja edustajat vuosina 1966—1970, moniste).

Michael Rushin tutkimus kohdistuu vuosina 1950—1966 pidettyihin Ison-Britannian alahuoneen jäsenten vaaleihin. Kaiken kaikkiaan oli tuona aikana täytevaalit mukaan lukien eri puolueilla yhteensä ehdokkuuksia 8130, joista neljä viidesosaa kuului yhteensä työväenpuolueelle ja konservatiiviselle puolueelle. Nämä puolueet voittivat alahuoneen paikoista yhteensä 98,4 %. Huolimatta siitä, että liberaalisella puolueella oli vastaavana aikana yli 1200 ehdokkuutta, niin tämä puolue pystyi voittamaan näissä alahuoneen yhdenmiehen vaaliipiireissä vähän yli yhden prosentin kaikista edustajapaikoista.

Edellä esitetystä alahuoneen edustajapaikkojen jakautumisesta johtuen onkin täysin luonnollista, että Rush kohdistaa tutkimuksensa pääasiallisesti vain kahteen Ison-Britannian suurpuolueeseen, työväenpuolueeseen ja konservatiiviseen puolueeseen. Tutkimuksesta käy selville, että noin kaksi kolmasosaa (2/3) alahuoneen paikoista on suhteellisen pysyvästi a.o. vaaliipiireissä jommankumman suurpuolueen hallussa. Tästä taas puolestaan seuraa luonnollisesti, että ehdokkaan valinta (selection) puolueen varmassa vaaliipiirissä merkitsee itse asiassa parlamentin jäsenen lopullista vaalia (election). Rush on jakanut vaaliipiirit puolueittain viiteen eri ryhmään sen mukaan kuinka suuren enemmistön parlamenttipaikkaa hallussaan pitävä puolue on saanut vaaliipiireissä annetuista äänimääristä:

- (1) äänimääräenemmistö vähemmän kuin 5 %
- (2) äänimääräenemmistö 5—10,9 %
- (3) äänimääräenemmistö 11—16,9 %
- (4) äänimääräenemmistö 17—30 %
- (5) äänimääräenemmistö yli 31 %.

Rush tutkii kummankin puolueen osalta ehdokkaiden valintaa näissä eri tyyppisissä vaaliipiireissä. Sitä ennen tekijä perehdyttää kuitenkin lukijan konservatiivisen puolueen ja työväenpuolueen käyttämiin ehdokkaiden asettamismenetelmiin ja tämän jälkeen niihin eri tekijöihin, mitkä johtavat lopulta yhden ehdokkaan valintaan monesta mahdollisesta. Lo-

puksi Rush tiivistää kummankin puolueen osalta tutkimustuloksensa 21 teesiin.

Rushin tutkimus on kiinteä ja selväpiirteinen kokonaisuus Ison-Britannian alahuoneen ehdokkaiden valintamekanismista puolentoista vuosikymmenen ajalta. Austin Ranneyn teos tästä samasta aiheesta vuodelta 1965, »Pathways to Parliament», jää mielestäni hajanaisuudessaan sekä runsaissa ehdokasasetteluesimerkeissään toiseksi vertailtaessa näiden kirjojen paremmuutta. Ehkä juuri tutkimusongelman ajallisesta rajaamisesta puoleentoista vuosikymmenen ja tutkittavien puolueiden pieneistä lukumäärästä sekä vallitsevasta yhdenmiehen vaaliipiirisysteemistä johtuen Michael Rushin tutkimus jättää lukijalle kiinteämmän ja ehyemmän kuvan kansanedustajaehdokkaan valitsemisesta kuin Tuttu Tarkiaisen tutkimus ehdokasasettelusta ja siihen läheisesti liittyvistä kysymyksistä Suomessa yli puolen vuosisadan pituiselta ajanjaksolta.

Bengt Barkfeldtin, Dan Brändströmin, Uno Simmin ja Lars Zanderin kokoomateos kuuluu yhtenä osatutkimuksena Ruotsissa käynnissä olevaan kunnallishallintoa koskevaan tutkimusprojektiin (ks. tästä projektista lähemmin Jörgen Westerståhl: *Den kommunala självstyrelsen 1: Ett forskningsprogram*, Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1970). Tämä tutkimus koskee puolueiden ehdokasasettelua vuoden 1966 kunnallisvaaleissa. Kirjan eri luvut ovat pääasiallisesti tiivistelmiä kirjoittajien lisen-siaattitutkimuksista, ja se jakautuu seuraaviin lukuihin:

(1) teoreettinen asetelma, (2) puolueiden organisaatiot ja rakenteet, (3) ehdokasasettelun yleiset kehukset, (4) ehdokkaiden sijoittaminen ehdokaslistoille, (5) ehdokkaiden sosiaaliseen taustaan liittyvät tekijät, (6) ehdokkaiden puoluepoliittinen kokeneisuus, (7) ehdokkaiden osallistuminen järjestöllisten luottamustehtävien hoitamiseen, (8) ehdokkaiden ammatillinen suosituimmuus (= attraktivitet), (9) ehdokkaiden edustavuus (= ikä, sukupuoli, ammattirakenne jne.), (10) ehdokkaiden rekrytointiurat, (11) ehdokkaiden nimittäminen maakuntavaaleissa, (12) tiivistelmä.

Tutkimusaineisto pohjautuu erittäin laajaan valtakunnalliseen aineistoon, mikä mahdollistaa tutkimustulosten sisäisen vertailun pienkunnasta aina kaupunkimetropoliin saakka.

Ruotsissa kunnallisvaaleissakin käytössä oleva ns. pitkä puoluelistajärjestelmä merkitsee todella sitä, että ehdokkaiden valitseminen valtuuston jäseneksi riippuu ratkaisevan merkittävästi ehdokkaan sijainnista puoluelistalla. Niinpä ehdokkaat voidaankin valintamahdollisuuksiensa puolesta jakaa kolmeen eri pääryhmään:

- (1) listan kärkipaikoilla oleviin ehdokkaisiin, joiden valituksi tuleminen on miltei 100 prosenttisen varmaa;
- (2) ns. marginaaliehdokkaisiin, joitten sijainti listalla on välittömästi »varmujen ehdokkaiden» jälkeen ja joilla on yhtä suuret mahdollisuudet tulla valituiksi kuin jäädä valitsemattakin;
- (3) ehdokkaisiin, joitten sijainti listalla on marginaaliehdokkaiden jälkeen ja joitten mahdollisuudet tulla valituiksi ovat miltei olemattomat.

Näitä kolmea ehdokastyyppeä tutkijat vertailevat teoksen eri luvuissa. Tutkimus muodostaa suhteellisen tiiviin kokonaisuuden, eikä siinä ole juuri havaittavissa neljän eri kirjoittajan eri tyylistä tekstiä. Tämä puolestaan johtunee siitä, että tutkimus on perusrakenteensa puolesta samanlainen sen kaikissa luvuissa.

Nämä kolme eri teosta käsittelevät ehdokasasetteluun ja ehdokkaiden valituskäytelmis-

mahdollisuuksiin liittyviä peruskysymyksiä Suomen ja Ison-Britannian eduskuntavaaleissa ja kunnallisvaltuustojen jäsenten valitsemiseen liittyviä kysymyksiä Ruotsissa yksien vaalien osalta. Kaikissa näissä maissa on toisistaan poikkeava vaalijärjestelmä. Juuri tästä syystä lukijalle jää hedelmällisiä mahdollisuuksia kriittiseen arviointiin näitten järjestelmien yhtäläisyyksistä ja peruseroavuuksista. Vaalijärjestelmästä riippumatta voidaan todeta, että *ehdokkaat ovat toisiinsa nähden eriarvoisessa asemassa mitä tulee heidän mahdollisuuksiinsa tulla valituksi parlamentin jäseniksi tai kunnallisvaltuutetuiksi.*

Tällaisia eriarvoistavia tekijöitä näyttävät mm. olevan (1) ehdokkaaseen henkilöityvät tekijät, kuten esim. sukupuoli ja siviilisääty, ikä, koulutus jne. (2) Toisen tyyppisiä eriarvoistavia tekijöitä ovat esim. puolueiden kannatukseen liittyvät tekijät yleensä sekä erityisesti puolueiden kannatuksen alueellisista erilaisuudesta johtuvat tekijät.

Esitellyt teokset ovat erinomaisia oppikirjoja myös niille henkilöille, jotka ottavat tänä päivänä kantaa maamme eduskuntavaalien vaalijärjestelmää koskevaan keskusteluun ja niille, jotka tekevät vaalilainsäädäntöä koskevia uudistus- ja muutosehdotuksia.

Tapio Koskiahho